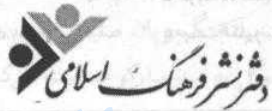

فرهنگ اسلام در اروپا

دکتر زیگرید هونکه • ترجمه مرتضی رهبانی

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

فهرست

۱	هدایای تمدن اسلامی و نام آنها
۳	مقدمه مترجم
۳۵	مقدمه مؤلف

۱

فرهنگ زندگی

- ۴۱ هدایای تمدن اسلامی و نام آنها
یک فنجان قهوه با شکر؛ احساس مردگی؛ برآزها و عطارهای فرانکی به زبان عربی حرف می‌زنند؛ جلایی زیبا بر زندگی یکتواخت فرانکی‌ها.
- ۴۷ حقارت و ضعف اروپا در برابر تجارت جهانی مسلمانان
فرستادهٔ خلیفه در مرزبورگ؛ زنجبیل چگونه به شهر ماینس می‌آید؟ صورت خرید برادر، اربابدار معبد؛ چه کسی برای سالهای سخت مقصر است؟ اروپا گرفتار تبلیغات خود می‌شود؛ بسته‌های اعانات برای بنیفاطوس؛ کلیسی‌ها جای خالی را پر می‌کنند؛ کهربا در معاوضه با شمشیرهای فولادی دمشقی؛ از طریق دریای مازندران و پراگ به طرف رود راین.
- ۵۵ بندقیه (ونیز) شکنندهٔ سد
در بندر بندقیه به اعراب چشمک محبت آمیز می‌زنند؛ قاشق چوبی یا سلاح؟ تعطیلات زمستانی در مشرق زمین؛ چرا جنگجویان صلیبی سعی داشتند فلسطین را در مصر به دست آورند؟ کنراد آیسفوجل به سن مارکو مسافرت می‌کند؛ ورود به کشتی‌ها ممنوع است؛ ادویهٔ آسیایی، پایهٔ تمام ثروت‌های اروپاست؛ غرب حمله می‌کند؛ جنگ‌های

صلیبی و تجارت.

در مکتب مسلمانان

۶۷

مدهای کشورهای اسلامی مشاغل جدیدی به وجود می‌آورند؛ برفراز سبدهای فلزل به سوی قدرت جهانی؛ عَلم‌های گل سوسن و عقابهای دو سر؛ به لوازم التحریر نیاز نیست؛ آسیاب نرم‌کننده مواد اولیه کاغذ آقای اولمن اشترومر؛ اسناد نرم‌ها بر روی کاغذهایی از شهرهای اسلامی؛ یک ماده جدید، پیروزی جهانی به دست می‌آورد؛ قطب‌نما از آمالفی نمی‌آید؛ تاریخ راکت‌سازی از نیل تا کپ کاناورال؛ قلفاطی، کیوتر نامه‌رسان و خیار؛ تمام خانواده‌های اروپا به تمدن اسلامی گرایش یافته‌اند؛ به تقلید از پیامبر، مردان اروپایی ریش می‌گذارند؛ جایی را که تا کیتوس تمجید می‌کند، دماغ طرطوشی برنمی‌دارد؛ مستغرق در فرهنگ اسلامی.

۲

فرهنگ ریاضی

۹۷

اعداد جهانی اژنه هندی

فقط ما آلمانی‌ها عدد ۲۳ را بیست و سه نمی‌خوانیم بلکه «سه و بیست» می‌گوییم؛ پیروزی اعداد؛ هدیه میهمانان هندی؛ خوارزمی و جبر؛ کشف ریشه لغت اسرارآمیز لگاریتم.

۱۱۱

پاپ از مسلمانان محاسبه می‌آموزد

گربرت (پاپ زیلوستر دوم) نزد کسی تحصیل کرد که شهر غرناطه در اسپانیا مرکز حکومت الحاکم ثانی (۱۰۲۱-۹۹۶ م) را خوب می‌شناخت؛ یک پاپ جادوگر؟ اعداد محاسبه و عدم توانایی اروپا در درک نقش صحیح آنها؛ فقدان دهمین عدد (صفر)؛ کتاب جغرافیای بوتیوس تقلبی بود؛ بقراط و افتخار عاریتیش.

۱۲۳

یک بازرگان به اروپا تعلیم می‌دهد

بازی با اعداد؛ در دربار طایفه آلمانی اشتاوفها؛ لئوناردوفون پیزا طور دیگر می‌خواند؛ «شیفر»، «سیفر» یا صفر؟

۱۳۱

جنگ اعداد

اعداد رمی در حال دفاع؛ صفر در اروپا در نقش توسری خور حال و قهرمان آینده؛

مثالی از هاینریش سبزوخت و پرت فروش، اثر گت فرید کله؛ علم ریاضی اسلامی بر جهان غلبه می یابد.

۳

فرهنگ علوم طبیعی

۱۴۱

پسران موسی منجم

شبرو خراسان؛ شتر بزرگ؛ جهان اعراب بدوی و نقش آسمان؛ خلیفه سرپرست پسران موسی بن شاکر؛ شخصیتی بزرگ و منجم؛ فرزندی مخترع؛ آیا لازم است یک ریاضیدان اقلیدس را بخواند؟ طلاهای موسی کجا ماند؟ محمد بن موسی ستاره‌ای در مغازه صراف‌ی کشف کرد؛ داستان چرا بیان شد؟

۱۵۵

پسر اول: مکانیک

اجاق مقدس آسمان؛ علم ستاره‌شناسی نیز عبادت خداست؛ در مراغه طشت رسوایی نادانی را از بام به زیر انداختند؛ یک پادشاه اروپایی به بررسی آسمان می‌پردازد و زمین را فراموش می‌کند؛ «هرمن فلج» به جمع‌آوری وسایل ساخته شده در کشورهای اسلامی می‌پردازد؛ ساعت اتوماتیک هارون الرشید، هدیه به کارل کبیر پادشاه فرانکی‌ها.

۱۷۷

پسر دوم: منجم

بیمه عمر برای ستاره‌شناسان؛ جای پا در مغرب زمین؛ تولد علم تور، دید، عدسی و عینک؛ محاسبه موجودی آسمان؛ البطروجی راه را برای کپرنیکوس باز می‌کند؛ البيرونی و دوران کپرنیکوس.

۱۸۹

پسر سوم: ریاضیدان

اعداد وسیله‌ای با مورد استعمال فراوان؛ عشق شدید به محاسبه؛ روش خواندن اعداد در زبان آلمانی تقلیدی است از اعراب؛ آخر الامر؛ علامت x یک نشانه عربی؛ مأخذ سینوس؛ شاگرد زغال فروش و محاسبه مشتقات.

۱۹۷

رمالی، برادر ناخلف علم نجوم

بی‌راهه‌های بی‌دینی، طرد و منع رمالی؛ در چننه نوبخت چه بود؟ ابومعشر علم نجوم را بدنام کرد.

فرهنگ پزشکی

- ۲۰۹ طبابت عجیب فرانکی‌ها (فرنگی‌ها)
... تا اینکه آرام شود؛ دست گذاردن روی مریض؛ فراری دادن شیطان از بدن مریض؛ دعاکردن؛ جراحی، عمل نامشروع؛ هوای تازه از طرف ایتالیا؛ اطرافگاه خدا.
- ۲۲۳ بیمارستانها و پزشکانی که تا آن زمان در جهان نظیر نداشتند
نظافت؛ نیک‌پنداری در لباس پزشکی؛ جستجوی محل متناسب برای خانهٔ بیماران؛ درس دانشگاه پزشکی در کنار بستر بیمار؛ شیخ را محک می‌زنند؛ جراحی علی بن عباس.
- ۲۳۷ یکی از بزرگترین پزشکان تاریخ
گنجینهٔ مدرسهٔ عالی طب پاریس؛ زکریای رازی از شهرری؛ معاینه؛ بقراط قرون وسطی؛ صندوق؛ فرهنگ طبی؛ کتاب غذایی و دستور کنسرو؛ آزمایش جیوه روی میمون؛ انسان دوستی حقیقی.
- ۲۵۳ تفوق بر دانش یونان
چاپار به طرف چندشاپور برای معالجهٔ خلیفه؛ پای پیاده در طریق علم تجربی؛ تأثیرات جالینوس؛ سوراخهایی در جدار وسط قلب، یا گردش خون؛ کشف التظاوی؛ یک دانشمند اسلامی جریان خون را کشف می‌کند؛ زروت، عالمی تواناست یا اینکه کشفیات دیگران را به خود نسبت داده است؟
- ۲۷۱ در طریق خویش
بر فراز تپهٔ مردگان در نزدیکی قاهره؛ علائم بیماری‌ها را مجدداً شرح می‌دهد؛ در اروپا بیماری مجازات خداوندی بود؛ در بین مسلمانان آبله کوبی متداول بوده است؛ یک مسلمان به اروپاییان دربارهٔ طاعون آگاهی می‌دهد؛ امتیاز عربی روی جنسهای خارجی؛ بیهوشی؛ ضدعفونی کردن؛ انتی بیوتیکها؛ معالجه با خواب مصنوعی و معالجات روانی.
- ۲۸۵ کتابهایی که مسیر تاریخ را تغییر دادند
کتابهای آموزشی برای محصلین؛ چرا مسلمانان معلمین اروپا شدند؟ شیطان بزرگ؛

کتاب دستی فقرا؛ اثر استادانه ابن سینا.

۲۹۵

بیدارشدن اروپا

سالرنو، آبادی در میان کویر خشک مقدسی؛ مسافردارویی؛ بیمار مونت کازینو؛
کنستانین از آفریقا؛ رعد و برق بهاری؛ نگاهی به دست پزشکان مصری؛ اسفنج
بیهوشی و شراب گرم؛ سیل ترجمه.

۳۰۹

چنین گفت ابن سینا

علم طب اسلامی؛ دنباله‌روهای موش گیر بزرگ و معروف؛ اجاق سرد نیست؛ زمان
آزمایش علم طب؛ از کتاب تا بستر بیماری؛ ابن سینا، محیط یونان؛ هالی عباس
(علی بن عباس) ازدواجی را سبب می‌شود؛ مقدسین پزشکان.

۳۲۵

مجسمه‌های نوایع تمدن اسلامی

داروهای آزمایش شده؛ لینت مزاج و شادابی روح؛ نگاهی به بزرگترین گیاه‌شناسان؛
احمق ساختن به سیصد نوع؛ اختراع آزمایشهای شیمیایی؛ طلا و نقره برای تقویت
قلب؛ تولد شغل داروگری؛ پلیس صحنی و آزمایش مواد غذایی؛ فریدریک دوم و قانون
اسلامی در مورد داروگران؛ دستوری مطمئن برای اینکه کتابی پرفروشترین شود؛
نگاهی به کار مسلمانان.

۵

فرهنگ علوم عقلی یا سلاح عقل

۳۵۱

مجزه اسلام

اتو سوم و ابن سینا؛ چه کسی وارث یونانیان می‌شود؟ پیروزی بی نظیر؛ تبلیغات
دشمن.

۳۵۹

دوران تاریک اروپا

امپریالیسم در حال مرگ؛ خلیفه اروپا؛ راه غلط و پوزحمت؛ دود بر فراز شهر
اسکندریه؛ بزرگترین داستان غم‌انگیز تاریخ افکار بشری.

۳۶۵

مُهر آن فاتح

سلاح تحمل و تفاهم؛ لاکراه فی‌الدین؛ مسلمان پاک‌سرشت، فردی ایده‌آل و

«بی دین نجیب»؛ انگیزهٔ مسلمان شدن مغلوبین؛ نوشتهٔ پاپ به زبان عربی؛ تشابه لباس.

۳۷۱

طلب العلم عبادہ

محمد و پاولوس؛ روش خردچنگی معلومات؛ نفی «چیزهای پست»؛ جفدهای مینروا، پیش از ظهر پرواز می‌کنند.

۳۷۹

نجات بقایای علوم و ارزش تاریخی آن

مذهب اسلام در بوتهٔ آزمایش؛ کتاب در عوض غرامت جنگی؛ گنجینه‌ای در عبادتگاهی از سنگهای مرمر.

۳۸۳

خدمت فرهنگی مسلمانان در ترجمهٔ آثار قدیمی

شاهزادهٔ سرخورده؛ آکادمی ترجمه؛ شاگرد ناآرام؛ تحقیر؛ لحظهٔ قصاص؛ نقد آثار به طور کاملاً مدرن؛ گنجینهٔ جوی عهد عتیق.

۳۹۱

عشق به کتاب

کتابخانه به جای میز تلویزیون؛ اولین حق معالجهٔ ابن سینا؛ کتابخانهٔ متحرک بر پشت شتر؛ کتاب، معرف شخصیت؛ محل خرید و فروش دانش؛ ملی گرای عارف.

۳۹۹

امتی به مدرسه می‌رود

خسارت جنگی امیر؛ بچه مسلمانها روی دست کارل کبیر (شارلمان) زدند؛ مدرسهٔ مجانی؛ کندوی دانش؛ در اینجا وزیر درست می‌شود؛ ابن سینا و معلم سرخانه؛ درس آزاد؛ حق مؤلف و رتبهٔ آکادمیک.

۴۱۷

هدیه به اروپا

واسطهٔ علم، یونانی‌ها هم بودند؛ علم یونانی کاملاً یونانی ماند؛ جهان فکری اسلامی جهانی است برای خودش مستقل؛ پرازشترین هدیه.

۶

فرهنگ سیاسی (مسیرایتالیا)

۴۲۳

دولت نرمانها، بین دو جهان شرق و غرب

عبدالله عباى قیصر را سوزن دوزی می‌کند؛ مسلمانان در حسرت دیدار صقلیه؛ نرمانها پا در جای پای مسلمانان می‌گذرانند؛ سرایت سعه صدر شرق به غرب؛ اولین «آدمیرالهای» دوران دریانوردی مهم مسیحیان، اعراب و مسلمانان بودند؛ تهیه نقشه جهان به وسیله ادیسی؛ بازرگانان، جهانگردان و دانشمندان، زمین را موضوع مورد تحقیق خود قرار می‌دهند؛ پالمو، مروارید قرون؛ چادر و عطر؛ نواده دیگری از راجر دوم.

۴۴۵

همزیستی مسالمت‌آمیز

گفتگو با فریدریک دوم در زیر خیمه؛ یکی از اشراف عرب؛ شتران و میمونها در برابر محاسبات ریاضی؛ صلحنامه؛ «تنفر از هم‌زمان خائن»؛ آشتی در امور مملکت و در تفکر و عقول.

۴۵۳

سلطان لوسرا

«اولین انسان مدرن»؟ روش خام حاکم کوچک؛ سیزده ساله و در بنادر میان حمالها و در شهر در بین دست‌ورزان، قضا و قضات؛ پاداش متناسب؛ دارالطراز را مسلمانان اداره می‌کنند؛ کلفتهای زرنگ قیصر؛ یک عرب، نخست‌وزیر و رئیس دربار؛ (قیصر) سلطان سلاطین؛ رقابت در ذوق و فنوت؛ فریدریک یک مسجد را دقیقاً مورد بررسی قرار می‌دهد.

۴۶۷

... بر پایه‌های اسلامی بنا شده است

طرح ساختمان عربی اقتباس می‌شود؛ قلاع ژرمنی مدور و قلاع اسلامی چهارضلعی؛ از قیصر فریدریک دوم (۱۲۵۰-۱۱۹۴ م) تا فریدریک ویلهلم دوم (۱۷۹۷-۱۷۴۴ م) از خاندان پروسها در برلن؛ یک کشور اروپایی با تشکیلات اداری کارآمد جهان اسلام؛ مهمانخانه‌های آسیایی به اروپا راه می‌یابند؛ رئیس ماله در فکر شترهای قیصر؛ دست‌ورزان، کشاورزان و پزشکان تحت کنترل دولت؛ دانشمندترین غیرروحانی اروپا.

۴۸۳

گفت و شنود درباره مرزها

قیصر کتابی خطرناک می خواند؛ نقشهٔ ربودن توماس فون اکوین؛ ابن سبحین به سئوالات نابخردانهٔ قیصر جوابهای توهین آمیز می دهد؛ قیصر دلش هوای آسیا را می کند؛ امپراتور از دید مسلمانان؛ چرا چیزهایی همچون پشه در جلوی چشم مشاهده می شود که وجود ندارد؟ یک فیلسوف با ابعاد مختلف.

۴۹۵

تولد چهرهٔ جدید جهان

«محقق طبیعت»؛ بر سر دوراهی جداسدن جهان بینی اروپا از آسیا؛ ارسطو هرگز با شکار پرندگان سروکار نداشت؛ در حجرهٔ تحصیل علوم باز می شود؛ جزیرهٔ سیسیل (صقلیه) زادگاه اروپای مدرن؛ الفبای عربی بر جامه ای که پس از مرگ بر تن فریدریک دوم کردند.

۷

فرهنگ هنری (مسیر اسپانیا)

۵۰۷

اصطلاح «بانوی رحیمه» در اروپا و تأویل آن

تسلیم شما، ریلکه؛ در اروپا هر عاشقی بیانش عربی است؛ سه آزمایش تسلیم بودن؛ حاضر جواب، مستقل و آگاه؛ حرمسرا و چادر؛ مفهوم و علت تعدد زوجات؛ دختر کویر.

۵۱۹

جهان یک مسجد است

اندلس؛ از باربارسا تا کنون؛ اولین نخل اروپا؛ پنج میلیون مارک برای کلیسای بزرگ؛ سبک مستقل معماری؛ مسجد کلیسا نیست؛ تجلی کویر در سبک یکنواخت عربی (عربسک و اسلیمی)؛ نقشهای کیوتر، شیر و زنان زیبا؛ سقفها و طاقنمای تیزرأس اسلامی مظهر سبک معماری گوتیک گردید؛ سنگهای ساختمانی هنر معماری را به وجود نمی آورند؛ قصرهای انگلیسی با سقفهای «تودور»، کلیساهای مکزیکی و خانه های مسکونی امریکایی؛ در کلیسای شهر پیزا قطعات مسروقه ساختمانهای سیسیل به کار برده می شود؛ مناره در ایتالیا و لندن؛ روغن داغ از ناودانهای برجهای قصرها، قلاع و کلیساها؛ کلاهخودهایی از سنگ بر فراز کلیساهای حاشیهٔ رود راین؛ یک سلسله سلاطین و ساختمان یک مسجد.

موسیقی هماهنگ با زندگی است

زریاب خواننده؛ شعری در مدح هارون الرشید؛ جایزه خواننده در قرطبه؛ یک خواننده
مُد شهریان را تعیین می‌کند؛ وزن و نغمه؛ باخ و هیندمیت با آلات موسیقی مأخوذ از
جهان اسلام می‌نوازند؛ ابن سینا و سماع؛ غزال زیبا؛ غزلسرای برای ملکه نرمانها.

زینت تابناک جهان

کشور نمونه عبدالرحمن؛ مدرسه بنایان و معماران؛ گرده افشانی مصنوعی؛ شهر مرکزی؛
نظافت و روشنائی شهر؛ حی بن یقظان، پدر رینس؛ مأمورین دولت در پی خرید آثار
نویسندگان؛ یک حاکم تاریخدان؛ اسقفهای مسیحی آثاری به زبان عربی
می‌نویسند؛ چراغ دانش در دست خلفای اسلامی.

ملنی شاعریشه

کنیزی که شاعر بود، ملکه اشبیلیه می‌شود؛ اشعار آزارکننده زندانیان؛ زبان عربی،
زبان مقفی؛ گوته بدون قافیه چه می‌توانست باشد؟ قافیه چگونه به اروپا آمد؟
جنگجویان کویر از هومر پیشی می‌جویند؛ نقش و نگار (عربسک و اسلیمی) شعر؛
یک کشیش اشعار ضریبی می‌سراید؛ «قانون کویر»؛ زندگی ولاده؛ کارگاه
(آهنگری) سرنوشت.

بنده خدا یا بنده محبوب

میل عبودیت؛ عشق عذری (افلاطونی)؛ گوته و خانم اشتیان تقلیدی است از ۱۲ قرن
پیش؛ خشم خداوندی؛ بتاتریس دانته از ابن عربی است؛ عبودیت؛ مطیع بودن در
اروپا مُد می‌شود.

طرق سرایت فرهنگ به اروپا

یک پادشاه مسیحی در سطح یک نیمه‌مسلمان؛ یک اسپانیایی به کجا فرار می‌کند؟
ای وای که اینها همه کتابهای عربی می‌خوانند! تمدن و فرهنگ به وسیله زنان اسیر
مسلمان به اروپا راه می‌یابد؛ زندانیان، اسراء، زائرین مسیحی و کلیمیان؛ یک هزار
زن مسلمان در اختیار پاپ؛ اولین تربردور (قصیده و غزلسرا و نوازنده) اروپا؛
فریدریک دوم، دانته، پترارک؛ انحطاط یک تمدن.

۶۴۱

۶۴۷

۶۷۱

۷۱۷

چهارده

ختم کلام

تصاویر

نماینه

مآخذ

دیباچه

نویسنده این کتاب مسلمان نیست، ولی شخصی حقیقت‌جو و آزاداندیش است. او از دید تاریخ تمدن، ریشه تمدن و فرهنگ اروپا را تا آنجا که با جهان اسلام مربوط می‌شده، در این کتاب به رشته تحریر درآورده است. بدیهی است از آنچه درباره اسلام بیان می‌کند می‌توان نکاتی یافت که با دید شیعی و یا حتی سنی نیز در تضاد باشد. بنابراین، اگر نویسنده از رقص و آواز یا چیزهایی نظیر آن سخن رانده که با تعلیمات اسلامی ما منافات دارد — و او آموزش آنها را به اروپاییان به وسیله مسلمانان می‌داند — بدین معنی نیست که آنها از نظر فقهی بدون اشکال هستند.

با وجود این، مترجم بخشهایی از ترجمه این کتاب را که احتمال می‌داد می‌تواند موجب سوء تفاهم و یا بدآموزی گردد، به نظر استاد محمدتقی جعفری که با این کتاب آشنایی قبلی داشت رساند و از ایشان تقاضا کرد تا با تذکرات خود خوانندگان را به استنباط و تفکر صحیح در مورد مطالب کمک نماید. توضیحات ایشان در زیرنویس، با امضای «محمدتقی جعفری» مشخص است.

ترجمه نام اصلی کتاب، *خورشید الله بر فراز مغرب زمین* است که با اجازه مؤلف، نام آن را *فرهنگ اسلام در اروپا* نهادیم تا در واقع محتوای کتاب را بهتر برساند. از این کتاب دو ترجمه به زبان عربی شده است؛ یکی به وسیله دکتر فواد حسین علی با نام *شمس الله علی المغرب*، چاپ دارالمعارف مصر، دیگری ترجمه فاروق بیضون و کمال دسوقی با نام *شمس العرب تسطع علی المغرب*، چاپ المکتب التجاری بیروت. شاید ترجمه‌های دیگری هم از این کتاب باشد که از آن بی‌خبرم.

مقدمه مترجم

اگر به تاریخ علاقه داریم - اعم از تاریخ سیاسی یا تاریخ تمدن، علوم، و صنایع، هنر و... - به سبب نتیجه گیری از آن برای حال و آینده است؛ وگرنه، نه «تاریخ برای تاریخ» و نه «علم برای علم» هدف ماست و نه هدف ما بلندپروازی و فخرفروشی است.

بسیاری هم هستند که به تاریخ به سبب میل به داستانهای واقعی توجه دارند. گرچه آنان نیز خود می‌توانند ماده اولیه برای ساختمان کلی رشته علم تاریخ و یا فلسفه تاریخ فراهم آورند، ولی این باز با نتیجه گیری زنده و موجود و پویا و متعهدانه برای حال و آینده متفاوت است. اما دسترسی به واقعیات تاریخی به عنوان یک واحد و سلولی از بدنه تاریخ، که بتواند عمل این سلول را در رابطه با محیط محدود، یعنی جامعه‌اش و با محیط نامحدود، یعنی جهان، بیان کند، کار آسانی نیست. ما باید از طرز کار و کیفیت داخلی آن سلولها، یعنی آن واحدهای تاریخی یا به عبارت دیگر آن فاکتورها که همان افراد بشر هستند و یا «اتفاقات» که با افراد بشر خواه ناخواه در رابطه‌اند، آگاهی کامل به دست آوریم تا با ربط دادن آنها، همچون ربط دادن پاره‌هایی از یک عکس، شمایل کلی آن را دوباره مجسم کنیم. بنابراین، عدم شناخت صحیح از واقعیات تاریخی و یا حذف واقعیات دوران‌ساز و یا تحریف و تبدیل آنها، هر جوینده‌ای را از هدف دور و سرگردان می‌کند و این مسئله آنقدر بدیهی است که لازم به شرح نیست. متأسفانه در مورد تاریخ علم و هنر، تاریخ تمدن اروپا، تاریخ تمدن اسلام و رابطه آن با تاریخ تمدن اروپا همه این نقایصی که بر شمرديم وجود دارد؛ به طوری که هیچ یک از جوانان ما، و حتی بسیاری از استادان، قادر نیستند سیر تمدن را مثلاً از یونان قدیم تا رنسانس به طور واضح بیان کنند و جای

تمدن اسلامی و مقام آن را در این میان تعیین کنند. گویی در تمام دوران قرون وسطای اروپا، در دیگر نقاط جهان خبری نبوده و هیچ فعالیت علمی و هنری و صنعتی وجود نداشته است و یکباره در هومانیسیم (که الهیت به انسانیت تبدیل شد) و در رنسانس اروپا (که این نام‌گذاری خود بکلی منحرف و نامناسب است؛ چون رنسانس قبلاً از تمدن یونان به وسیله دانشمندان اسلامی تمام و کمال به عمل آمده بود، به طوری که رنسانس اروپا بر آن چیز بااهمیتی نیفزود) تمدن کهن یونان زنده و شکوفا شده است و آن وقت این ادعا چنان در اذهان جای گرفته که یونان چون به اعتبار جغرافیایی به تقسیمات اروپا متعلق است، پس تمدن امروز دنیا از هنر گرفته تا علم و تکنیک، همیشه متعلق به اروپا بوده و او وارث بلامنازع اوست. درحالی که این طور نیست. یونان خود زاده تمدنهایی دیگر است که هزاران سال کهنتر از او با عظمتی نظیر او در شرق وجود داشته‌اند. بخصوص بررسی آثار هنری یونان از قرن ۱۱ تا ۶ قبل از میلاد، دوران شاگردیش را و دوران تقلیدش را، اعم از ترسیم نقوش بر اشیای سرامیک یا مجسمه‌سازی و همچنین معماری، بخوبی نشان می‌دهد^۱. افسانه‌ها و خدایان متنوع میتولوژی یونانی نیز از جزیره کرت گرفته شده‌اند. دوران تمدن عظیم این جزیره در وسط هزاره سوم قبل از میلاد بوده است. کرت بر اثر موقعیت جغرافیایی که بین مصر و آسیای صغیر و یونان قرار دارد، نقطه عطف و رابط تمدن آسیا و آفریقا به یونان شد.

به هر حال، واقعیات عینی هستند که وسایل تجزیه و ترکیب صحیح را به ما می‌دهند و امکان فعالیت علمی را زیاد می‌کنند و بعکس دروغ و تحریف و ذهن‌گرایی و خیالی‌بافی افق دید علمی را تیره می‌کند. بنابراین، هر دانش‌پژوهی اعم از آنکه تاریخ جستجو می‌کند یا شیمی، باید طبعاً علاقه‌مند و حساس برای جدا کردن اصل از بدل و شناخت واقعیات از تحریف و تمیز صحیح از غلط باشد؛ زیرا بدون این علاقه و این حساسیت، هرگونه کوششی عبث و نتایجش معکوس است.

از آنجا که سنگ بنای علم تاریخ، واقعیات تاریخی است، پس بی تفاوت نیست اگر یک واحد تاریخی، مثلاً عمل چاپ یا حروف مجزای فلزی، در قرن ۱۲ میلادی در

1. Gina Pishchel, Große Kunstgeschichte der Welt, (München: Sudwest Verlag, 1975), pp. 77, 90.

کره انجام شده باشد^۲ یا به وسیله گوتنبرگ در شهر ماینتس و در سال ۱۴۴۵ میلادی؟! اما تنها تصحیح اخبار و فاکنهای تاریخی کافی نیست، بلکه باید به وسعت و عمق این اخبار نیز افزوده شود. تاریخ‌نویس که خود جامعه‌شناس نیز باید باشد، باید روانشناس هم باشد تا بتواند برای ما از وضعیت داخل واحد مورد توجهش و تعلق و روابط آن با بدنه اجتماع اطلاعات لازم را بدهد. این واحد تاریخی، انسانها و اتفاقات هستند، که در رابطه با هم‌دیگرند. اختراع چاپ یک واحد تاریخی است. همان‌طور که یک فرد، مثلاً زکریای رازی، یک واحد تاریخی است. البته یک فرد معمولی نیز یک واحد تاریخی است، ولی در تاریخ به آن دسترسی نداریم. وقتی از زکریای رازی به عنوان یک واحد تاریخی نام برده می‌شود، باید با امانت کافی سیمای او از درون و برون ترسیم گردد، تا علائق ذهنی و کشش روانی وی شناخته شود تا بتوان تصور کرد که این دقت در کار، حوصله علمی، شیفتگی و عشق و حقیقت‌جویی که مایه هر کار مؤثر و مهم است از کجا و چگونه در او به وجود آمده است. چگونه محیطی بوده که این استعداد بودن، به طور مجموع توانسته در آن محیط رشد یابد، نه بخشکد و نه بگنجد. همچنین باید جهات تعادل و توازنی را که مربوط به اجتماع است، از نظر سیاست و اقتصاد و قوانین و امور اجرایی و... شناخت. باید دید ایدئولوژی جامعه، مباحث مطروحه در جامعه، گرایشهای فکری زمان، تحریکات و کششهای عقیدتی و عواطف اجتماعی چه رنگی داشته‌اند و سپس باید رابطه این اجتماع با کل جهان قابل درک آن روز شناخته شود. از این رابطه خارجی چه مسائلی برمی‌خاسته و تأثیرات آن بر روی هر سلول جامعه که به عنوان مثال خاص آن، یکی زکریای رازی و دیگری صنعت چاپ را بیان کردیم، چه بوده است؟ ما باید بدانیم که یک سلول این بدنه عظیم چگونه به وجود آمده است، چگونه مرده و چگونه سلول دیگری جای آن را گرفته است و این سلول جدید یا واحد جدید چه خواصی داشته که ضامن پویایی آن جامعه گردیده است؟ سیر به طرف بهبود و رشد بوده است یا به طرف انحطاط؟ سلامتی در چه بوده است و بیماریش چه چیز؟ و بعد هم باید مسیر حرکت تاریخ را در کل ترسیم کرد و راه و چاه را به طور متعهدانه نمایاند و وظیفه روز را اعلام کرد. این است علم تاریخ و هدف از علم تاریخ و از علم به طور کلی.

2. Frühe Koreanische Drukunst, (korea, seoul: Korean Overseas Servies, 1983).